

Η αμυντική στάση των Ελλήνων απέναντι στο «σλαβικό πρόβλημα»*

Α΄. Η σλαβική παρουσία στον ελληνικό χώρο ως ιστορικό φαινόμενο

Χωρίς να λησμονούμε τις επίκαιρες πολιτικές προεκτάσεις του αντικειμένου μας, θα προσπαθήσουμε να το εντάξουμε στο ευρύτερο τυπολογικό του πλαίσιο κάνοντας χρήση του περιγραφικού λόγου, μια και το προτρεπτικό ύφος (η γνωστή σε όλους μας εξαγωγή «διδασμάτων από την Ιστορία») αποτελεί προνόμιο των πολιτικών ή εκείνων που εκφωνούν τους κάθε είδους πανηγυρικούς.

Κάθε προσπάθεια τυπολογικής κατάταξης του φαινομένου στο οποίο αναφέρομαι μας οδηγεί πολύ πιο πέρα από τα στενά πλαίσια του ελληνικού γεωγραφικού χώρου. Η ευρωπαϊκή διάσταση (μια κατηγορία η οποία θα πρέπει να αρχίσει να μας γίνεται προσιτή αντικαθιστώντας τη στείρα εθνοκεντρική θεώρηση) της ιστορικής παρουσίας των Σλάβων είναι εκείνη, η οποία μας οδηγεί σε μια πληρέστερη κατανόηση. Ας ρίξουμε, λοιπόν, μια γρήγορη ματιά στις ιστορικές αναλογίες.

Ο σλαβικός κόσμος αποτελεί, εδώ και 14 μήνες, μιαν από τις σταθερές, η οποία δεσπάζει καθοριστικά στην εθνολογική, γλωσσική και την πολιτισμική φυσιογνωμία ενός μεγάλου μέρους της γηραιάς μας Ηπείρου. Εθνογλωσσικό στοιχείο, το οποίο επί πολλούς

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Το άρθρο αυτό του καθηγητή Ιστορίας και Πολιτισμού των Σλαβικών Λαών στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και υφηγητή Σλαβολογίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης Φαίδωνα Μαλιγκούδη, αποτελεί με ελάχιστες προσαρμογές για τα «Τετράδια» το κείμενο ομιλίας του με τίτλο Παρατηρήσεις ενός επιστήμονα γύρω από ένα θέμα επίκαιρο.

αιώνες μετά την εμφάνισή του στο προσκήνιο της ευρωπαϊκής ιστορίας, θα διαφυλάξει πολλά αρχέγονα χαρακτηριστικά της ινδοευρωπαϊκής, οι Σλάβοι αποτελούν το τελευταίο χρονολογικά κύμα της λεγόμενης μεγάλης μετανάστευσης των λαών στην Ευρώπη. Ακολουθώντας, σ' ένα μικρό τους μέρος, το τουρκικό φύλο των Αβάρων (το οποίο θα αποτελέσει κατά τον 6ο-8ο αι. μια θανάσιμη απειλή για τον πολιτισμό της Εσπερίας που βρίσκεται κατά την περίοδο αυτή στα σπάργανά του) οι Σλάβοι θα εγκαταλείψουν τη γεωγραφική τους κοιτίδα για να εγκατασταθούν στις νέες τους πατρίδες.

Το καθοριστικό όμως εκείνο στοιχείο που προσδίδει ιδιαιτερότητα στη σλαβική παρουσία στην Ευρώπη (χαρακτηριστικό, το οποίο θα πρέπει να συγκρατήσουμε, μια και έχει άμεση σχέση με τη δική μας στενότερη προβληματική) είναι οι συνθήκες, οι οποίες, αντικειμενικά, υπαγορεύουν το σλαβικό εποικισμό στη Β., την Κεντρική και τη ΝΑ. Ευρώπη. Σε αντίθεση με τα γερμανογενή φύλα, τα οποία εισβάλλουν στο δυτικοευρωπαϊκό χώρο έχοντας μια σχετικά ανεπτυγμένη πολιτειακή οργάνωση (οργάνωση, η οποία πολύ νωρίς, ήδη από το τελευταίο τέταρτο του 5ου αι., θα υποκαταστήσει εκείνην του Δυτ. Ρωμαϊκού Κράτους), η μετακίνηση του κυρίως όγκου των σλαβικών φύλων από την κοιτίδα τους (περιοχή μεταξύ Β. των Καρπαθίων και μέσου ρου του π. Δνεπίερου) έχει τον χαρακτήρα μιας μετανάστευσης που υπαγορεύεται από δημογραφικούς κυρίως παράγοντες. Οι Σλάβοι δηλ. αρχίζουν, από τις πρώτες δεκαετίες του 6ου αι., να διεισδύουν κατά φύλα στις περιοχές εκείνες της Ευρώπης που είναι (για λόγους που δεν θα μας απασχολήσουν σήμερα) αραιοκατοικημένες, αναπληρώνοντας έτσι ένα δημογραφικό κενό. Η δημογραφική αυτή επανάσταση (όπως πολύ εύστοχα έχει χαρακτηριστεί) είναι εκείνη, η οποία θα έχει ως ιστορικό αποτέλεσμα την εξάπλωση μονίμων εγκαταστάσεων των σλαβικών φύλων μέχρι τις αρχές του 7ου αι. στην ευρύτερη εκείνη περιοχή της Α. και Κ. Ευρώπης, που έχει ως δυτικό όριο τη νοητή γραμμή, η οποία αρχίζει από τις εκβολές του ποταμού Έλβα στο Βορρά και καταλήγει στο ακρωτήριο Ταϊναρο στο Νότο.

Ένα δεύτερο, καθοριστικό για την εθνογενετική διαμόρφωση του σλαβικού κόσμου, δεδομένο είναι ότι την πολιτειακή δομή των σλαβικών φύλων που εγκαθίστανται από τον 6ο αι. στην Α. και Κ. Ευρώπη την χαρακτηρίζει (σε αντίθεση με εκείνην τον γερμανογενών φύλων) μια ατελής, ακέφαλη οργάνωση. Ο θεσμός του φορέα της κεντρικής εξουσίας, του μονάρχη, είναι ένας εξωγενής παράγων που θα μεταφυτευθεί κατά το διάστημα, περίπου, από τον 6ο μέχρι τις αρχές του 11 αι., καταλήγουν σε μια τομή, η οποία εγκαινιάζει μια νέα ιστορική περίοδο.

Σε ορισμένες περιοχές, όπου έχουν εγκατασταθεί σλαβικά φύλα, θα επικρατήσει, κατά κανόνα: ως αποτέλεσμα εξωτερικών επιδράσεων, ο θεσμός της κεντρικής εξουσίας θα σχηματισθούν τα επί μέρους μεσαιωνικά κρατικά μορφώματα (αναφέρω κατά χρονολογική σειρά: Βουλγαρία, Μοραβία, Ρωσία, Πολωνία, Σερβία και Κροατία) από τα οποία, κατά τους νεότερους χρόνους, θα δημιουργηθούν τα αντίστοιχα σλαβικά έθνη, όπως τα γνωρίζουμε σήμερα. Τα φύλα όμως εκείνα, τα οποία κατά την ανωτέρω περίοδο θα διατηρήσουν το αρχέγονο πολιτειακό καθεστώς (εκείνο δηλ. της ακέφαλης πολιτειακής οργάνωσης), είτε θα αφομοιωθούν εθνογλωσσικά από τους γειτονικούς τους λαούς, είτε θα επιβιώσουν ως τη νεότερη περίοδο ως μεμονωμένες γλωσσικές νησίδες μέσα σ' ένα κράτος, η εθνική γλώσσα του οποίου δεν θα είναι η Σλαβική.

Επειδή, όπως είναι προφανές, η δεύτερη περίπτωση είναι εκείνη, η οποία μας ενδιαφέρει σήμερα, ας ρίξουμε μια γρήγορη ματιά στα συγκεκριμένα ιστορικά παραδείγματα ξεκινώντας από τον απώτατο Βορρά και καταλήγοντας στο δικό μας Νότο.

Τα σλαβικά εκείνα φύλα που, κατά τον 7ο αι. εγκαθίστανται στην παράλιο ζώνη της Β. Θάλασσας που ορίζεται από τις εκβολές του ποταμού Έλβα στη Δύση και του ποταμού Oder στην Ανατολή (στις περιοχές δηλ. των ομοσπονδών κρατιδίων Schleswig-Holstein και Mecklenburg της ενωμένης σήμερα Γερμανίας) κατορθώνουν, διατηρώντας την παγανιστική τους θρησκεία και ένα ιδιότυπο πολιτειακό σύστημα ομοσπονδίας κατά φύλα, να διατηρήσουν την εθνογλωσσική τους ταυτότητα μέχρι τον 12ο αι., περίοδο κατά την οποία επιτείνεται η προσπάθεια του φραγκικού κράτους να ενσωματώσει τα ανατολικά αυτά εδάφη στην επικράτειά του (Drang nach Osten). Μετά την απώλεια της πολιτικής αυτονομίας, αρχίζει για τους βόρειους αυτούς Σλάβους μια περίοδος βαθμιαίας αφομοίωσης από το γερμανικό στοιχείο. Λίγα χρόνια πριν από την πτώση της Κων/ης (όπως μας πληροφορεί ένας αυτόπτης Έλληνας παρατηρητής) εξακολουθεί να ακούγεται η σλαβική διάλεκτος στην πόλη Lübeck, πατρίδα του γερμανού συγγραφέα Th. Mann. Στις αρχές του 18ου αι., όπως μαρτυρεί το ληξιαρχικό βιβλίο μιας μικρής ενορίας κοντά στο Αννόβερο, πεθαίνει και ο τελευταίος χρήστης του ιδιώματος και σβήνει οριστικά η σλαβική παρουσία στη ΒΑ Γερμανία. Τη γλώσσα των φύλων αυτών τη θυμίζουν σήμερα τα πολυάριθμα σλαβικά τοπωνύμια που υπάρχουν στις περιοχές του Schleswig-Holstein του Mecklenburg και του Βραδεμβούργου με την ιστορική πρωτεύουσα το Βερολίνο (το έτυμο του οποίου είναι πολύ πιθανό να είναι σλαβικής προελεύσεως).

Οι τύχες των Σοραβών, σλαβικών φύλων που εγκαταστάθηκαν σε νοτιότερα από τους προηγούμενους εδάφη κατά την αυτή περίοδο, παρουσιάζουν την ίδια αναλογία.

Κατά το πρώτο ήμισυ του 10 αι. οι ηγέτες των φύλων αυτών εντάσσονται στο σύστημα της φεουδαρχικής αριστοκρατίας του φραγκικού κράτους. Ως υπήκοοι του φραγκικού κράτους αρχικά, του βασιλείου της Σαξωνίας αργότερα και του νεότερου γερμανικού κράτους κατά τη σύγχρονη περίοδο, οι Σοραβοί επιβιώνουν γλωσσικά μέχρι σήμερα σαν μια μικρή νησίδα στην περιοχή του Bautzen (Ν. Σαξωνία).

Η σλαβική παρουσία στη σημερινή Ν. Αυστρία (Καρινθία) δεν γίνεται αντιληπτή σήμερα μόνον από το σλαβικό έτυμο της πόλης Graz, αλλά και από τη σλαβική διάλεκτο που ομιλείται ακόμη σε ορισμένες περιοχές της. Φαινόμενο κι αυτό, οι απαρχές του οποίου ανάγονται σε παρόμοιες ιστορικές συνθήκες: στην ειρηνική δηλ. διείσδυση σλαβικών φύλων κατά τον 7ο αι. και στην καθυπόταξή τους (γύρω στα τέλη του 8ου αι.) από τη βαβαρική φεουδαρχική αριστοκρατία.

Φτάνοντας, τώρα, στη σλαβική παρουσία στο μεσαιωνικό ελλαδικό χώρο θα επιθυμούσα να υπογραμμίσω εδώ τις τυπολογικές αναλογίες με τα προηγούμενα δεδομένα, ότι δηλ.: α) Η ειρηνική διείσδυση και μόνιμη εγκατάσταση των Σλάβων γεωργών στον ελλαδικό χώρο ευνοείται από τη δημογραφική κατάσταση στην οποία βρίσκεται το γηγενές στοιχείο και β) τα σλαβικά φύλα, τα οποία συμβιώνουν με το γηγενή πληθυσμό δεν κατορθώνουν να δημιουργήσουν κάποιο κρατικό μόρφωμα και εντάσσονται διοικητικά στο βυζαντινό σύστημα.

Το πρώτο λοιπόν συμπέρασμα που εξάγεται από την παραπάνω σύντομη συγκριτική θεώρηση είναι ότι οι εθνογενετικές διεργασίες που αρχίζουν με την εγκατάσταση των σλαβικών φύλων στη Β. την Κ. και την Α. Ευρώπη κατά τον 6ο-7ο αι. χαρακτηρίζονται από τις εξής δυο εκβάσεις: αφ' ενός μεν τη γένεση των επιμέρους σλαβικών λαών και αφετέρου τη μακραίωνη συμβίωση περιορισμένων νησίδων από γλωσσικούς φορείς της Σλαβικής μέσα σ' ένα εθνολογικά συμπαγές αλλά ετερόγλωσσο (Έλληνες, Γερμανούς) στοιχείο. Η συμβίωση αυτή έχει και ένα επιπρόσθετο κοινό χαρακτηριστικό: την ύπαρξη σλαβικών τοπωνυμίων σε περιοχές, οι οποίες σήμερα έχουν ελληνόγλωσσο ή, αντίστοιχα,

γερμανόγλωσσο πληθυσμό. Το δεδομένο αυτό μας οδηγεί στο αντικειμενικό συμπέρασμα ότι οι σλαβικές αυτές νησίδες, σε σύγκριση με το παρελθόν, έχουν συρρικνωθεί.

Παραμένοντας, όπως προανήγγειλα, στα όρια του περιγραφικού λόγου, δεν θα προχωρήσω σε εξαγωγή διδαγμάτων. Οφείλω ωστόσο να υπογραμμίσω ότι η επίγνωση της ευρωπαϊκής διαστάσεως του φαινομένου είναι χρήσιμη και για εμάς, γιατί συμβάλλει στην απομυθοποίηση εκείνου που θεωρούμε σήμερα ως αποκλειστικά δικό μας πρόβλημα, αλλά και για ορισμένους εταίρους μας από την Εσπερία, οι οποίοι, λησμονώντας το δικό τους ιστορικό παρελθόν, επιχειρούν να ανασύρουν τις αφελείς πραγματείες του Fallme-gayer από τα σκονισμένα ράφια τους.

Β'. Δυο διαφορετικά φαινόμενα: γλωσσική «νόρμα» και εθνική συνείδηση

Δεν είναι, ωστόσο, η αντικειμενική περιγραφή του φαινομένου (εδώ δεν διατηρεί καμιά ψευδαίσθηση ο ομιλητής), εκείνη η οποία μπορεί να αποστομώσει όσους σήμερα (είτε βρίσκονται κοντά στα βόρεια σύνορά μας, είτε μακρύτερα, στη Δύση) εγείρουν το γνωστό σε όλους μας ζήτημα. «Οι σλαβόφωνοι του ελληνικού χώρου», διατείνονται, «είναι φορείς της γλώσσας εκείνης, η οποία ταυτίζεται με την επίσημη, την εθνική (σύμφωνα με τον καταστατικό χάρτη της Ο.Δ. της Γιουγκοσλαβίας) γλώσσα ενός γειτονικού με την Ελλάδα κυρίαρχου κράτους».

Χωρίς να προχωρήσουμε στην περαιτέρω συλλογιστική που απορρέει από το αξίωμα αυτό (συλλογιστική, η οποία μας είναι γνωστή σε διαφορετικές παραλλαγές, είτε από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της γείτονος, είτε από επίσημες εκθέσεις δυτικών δυνάμεων, είτε από ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια κλπ.) θα ασχοληθούμε σήμερα με την αληθοφάνεια αυτού του ίδιου του αξιώματος.

Μια πρώτη διαπίστωση που προκύπτει (απ' όποια όχθη κι αν βρίσκεται κανείς) είναι ότι το αξίωμα αυτό έχει δυο εκφάνσεις: η πρώτη αποτελεί αντικείμενο μελέτης των ειδικών σε θέματα σλαβικής ιστορικής διαλεκτολογίας. Χρήζει δηλ. ερεύνες από ειδικούς, αν οι δυο γλωσσικοί κώδικες (το υβρίδιο ιδίωμα που είναι, παράλληλα με την Ελληνική, σε χρήση σε ορισμένα χωριά της Δυτ. Μακεδονίας και το δυτικοβουλγαρικό ιδίωμα, το οποίο από το 1945 προβάλλεται ως αυθύπαρκτη γλώσσα) ταυτίζονται σε βαθμό που το πρώτο να εκλαμβάνεται ως διαλεκτολογικός κλάδος του δεύτερου. Η δεύτερη έκφανση, στο βαθμό που α priori εκλαμβάνεται η γλώσσα που σήμερα προβάλλεται ως επίσημη στα Σκόπια ως κριτήριο εθνικής ταυτότητας των υποτιθεμένων φορέων της, περιγράφει ένα φαινόμενο ιστορικής, κατά κύριο λόγο, υφής. Επιφυλασσόμενος να πραγματευθώ την πρώτη έκφανση σε μια ειδικότερη μελέτη, θα προσπαθήσω να εξετάσω τη δεύτερη.

Η βασική έννοια, επάνω στην οποία εδράζεται το ανωτέρω αξίωμα είναι το δόγμα της *γλωσσικής νόρμας* (θα διατηρήσω και εγώ την ξενόγλωσση λέξη, επειδή, όπως με διαβεβαίωσαν ειδικότεροι συνάδελφοι, δεν έχει καθιερωθεί στην ελληνική γλωσσολογία ένας ταυτόσημος ελληνικός τεχνικός όρος). Είναι δε η γλωσσική νόρμα, αν θελήσουμε να δώσουμε έναν περιεκτικό ορισμό της, το σύνολο των κωδικοποιημένων κανόνων που διέπουν τη χρήση της επίσημης, της εθνικής γλώσσας ενός κράτους. Επειδή όμως η ορθή, κατά την αντίληψη του κράτους, χρήση της γλώσσας δεν είναι μια «έμφυτος», αλλά μια «επίκτητος» αρετή, επιβάλλεται η γλωσσική νόρμα, μέσω του υποχρεωτικού συστήματος εκπαίδευσης, στον κάθε ένα υπήκοο. Τον καταστατικό χάρτη της γλωσσικής νόρμας αποτελούν η επίσημη γραμματική και το συντακτικό καθώς και το λεξικό της γλώσσας,

το οποίο συνήθως περιλαμβάνει και τους κανόνες ορθογραφίας και ορθοφωνίας.

Η γλωσσική νόρμα είναι, χωρίς αντίρρηση, ένα από τα μέσα ιδεολογικής χειραγώγησης που έχει στη διάθεσή της η κεντρική εξουσία, για τον λόγο αυτόν και αποτελεί ένα ιστορικό φαινόμενο που απορρέει άμεσα από την ίδια την υφή του εθνικού κράτους της νεότερης ιστορικής περιόδου. Και όπως, από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης, δυο είναι οι βασικές παραλλαγές της κρατικής εξουσίας που έχει γνωρίσει η ανθρωπότητα, δυο είναι οι κατηγορίες της γλωσσικής νόρμας που έχουν κωδικοποιηθεί: η πρώτη, που θα την χαρακτηρίζαμε ως ανθρωποκεντρική, εμφάνεται από την αρχή ότι η κάθε είδους κωδικοποίηση κανόνων που διέπουν την λειτουργία του κοινωνικού συνόλου πρέπει να υπαγορεύεται από την *volonté generale*, την συνισταμένη δηλ. της ελεύθερης βούλησης του κάθε ενός μέλους της κοινωνίας. Η δεύτερη είναι, όπως και η υφή της κρατικής εξουσίας από την οποία προέρχεται, η ολοκληρωτική· επιβάλλει δηλ. στους υπηκόους, τους οποίους *a priori* θεωρεί ως ένα ενιαίο ιδεολογικά σύνολο, κανόνες οι οποίοι υπαγορεύονται από την ιδεολογική αρχή την οποία η κρατική εξουσία προϋποθέτει.

Στην επιστήμη της γλωσσολογίας ειδικότερα έχουν προταθεί οι όροι *περιγραφική* (*descriptive*) και *επιτάσσουσα* (*prescriptive*) γλωσσική νόρμα αντίστοιχα και τούτο με βάση τη διαπίστωση του γλωσσολόγου A. Martinet, σύμφωνα με την οποία «επιστημονική λογίζεται η έρευνα εκείνη, η οποία στηρίζεται στην περιγραφή των δεδομένων και αποφεύγει να επικαλεσθεί κάποιες ηθικές ή ηθικές και να προχωρήσει σε κάποια αξιολογική επιλογή ανάμεσα στα δεδομένα αυτά». Την πεμπτούσια της περιγραφικής, της ανθρωποκεντρικής γλωσσικής νόρμας (οι αρχές της οποίας, όπως έχουν διατυπωθεί από τον Βολταίρο τηρούνται, κατά το μάλλον ή ήττον, από τα σύγχρονά μας κοινοβουλευτικά πολιτεύματα) την αποδίδει, νομίζω πληρέστατα η διακήρυξη του μεγάλου διδασκάλου του ελληνικού Διαφωτισμού, του Αδ. Κοραή:

«Η γλώσσα», γράφει στη Συλλογή των Προλεγομένων του, «είναι εν από τα πλέον αναπαλλοτριωτά του έθνους κτήματα. Από το κτήμα τούτο μετέχουν όλα τα μέλη του έθνους με δημοκρατικήν, να είπω ούτως, ισότητα· κανείς, όσον ήθελεν είσθαι σοφός, ούτ' έχει, ούτε δύναται ποθεν να λάβη το δίκαιον να λέγη προς το έθνος: "Ούτω θέλω να λαλής, ούτω να γράφης"... Μόνος ο καιρός έχει την εξουσίαν να μεταβάλλη των εθνών τας διαλέκτους, καθώς μεταβάλλει και τα έθνη».

Δεν είναι όμως η τυπολογία της περιγραφικής, αλλά τα παθολογικά συμπτώματα της ολοκληρωτικής, της επιτάσσουσας γλωσσικής νόρμας εκείνα που μας απασχολούν σήμερα. Συμπτώματα, τα οποία καταγράφονται με όλες τις λεπτομέρειες στο παράρτημα της σατιρικής αφήγησης «1984» από τον G. Orwell. Πρόκειται για τη νόρμα της Νέας Γλώσσας (του Newspeak): «Το Newspeak», γράφει, «ήταν η επίσημη γλώσσα της Ωκεανίας και είχε επινοηθεί για να ανταποκρίνεται στις ιδεολογικές απαιτήσεις του Ingsoc, του English Socialism... Στόχος του Newspeak δεν ήταν μόνον να αποτελέσει το μέσο έκφρασης της κοσμοθεωρίας και του τρόπου του σκέπτεσθαι που χαρακτήριζαν τον Ingsoc, αλλά να καταστήσει όλες τις άλλες κατηγορίες διανόησης ανέφικτες. Υπήρχε η πρόθεση, όταν θα είχε επικρατήσει το Newspeak οριστικά και θα είχε πια λησμονηθεί το Oldspeak, να γινόταν κάθε αιρετικός λογισμός που ξέφυγε από τις αρχές του Ingsoc στην κυριολεξία αδιανόητος, στο μέτρο τουλάχιστον που οι λογισμοί εξαρτώνται από τις λέξεις... Αυτό επιτεύχθηκε εν μέρει με την επινόηση νέων λέξεων, αλλά, κυρίως, με την εξαφάνιση ανεπιθύμητων λέξεων και την απόλειψη ανορθόδοξων σημασιολογικών εννοιών από τις λέξεις που είχαν απομείνει...».

Η πολιτική όμως πράξη ξεπέρασε κι αυτήν τη φαντασία του συγγραφέα. Η ανθρωπό-

τητα έγινε έτσι, κατά την πρόσφατη περίοδο, μάρτυρας πολλών παρομοίων «μοντέλων» γλωσσικής νόρμας που κυριολεκτικά (στο όνομα της φυλετικής επιστήμης, του προλεταριακού διεθνισμού ή όποιας άλλης αρχής επεκαλείτο το ολοκληρωτικό κράτος) επινοήθηκαν σε γλωσσολογικά εργαστήρια. Μερικά μάλιστα από τα μοντέλα αυτά δοκιμάστηκαν και στην πράξη με τραγικές συνέπειες για τα πειραματόζωα που τα αποτελούσαν ολόκληροι λαοί. Έτσι από το αρχαιακό υλικό της Γερμανικής Γλωσσολογικής Εταιρείας (Allgemeiner Deutscher Sprachverein) που είναι, εδώ και δέκα περίπου χρόνια, προσιτό στην έρευνα, προκύπτουν πολλά νέα στοιχεία για τις προσπάθειες της ναζιστικής Γερμανίας να επιβάλει γλωσσική νόρμα δικής της επινοήσεως στους κατακτημένους λαούς. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του γλωσσολόγου G. Schmidt-Rohr, ο οποίος προτείνει την εφαρμογή μιας μεθόδου «γλωσσικής διάσπασης» (Sprachspaltung) με τον τελικό σκοπό, να αποξενωθεί η Ουκρανική από τη ρωσική γλώσσα. Η Ουκρανική θα αποκτούσε, σύμφωνα με την παραπάνω μέθοδο, νεο(λατινικό) αλφάβητο, νέα ορθογραφία και ένα λεξιλόγιο και μια μορφολογία όσο το δυνατόν πιο απομακρυσμένη από τη Ρωσική.

Μια αντίστροφη διαδικασία προτάθηκε για την επιβολή της νέας γλωσσικής νόρμας στην κατεχόμενη Ολλανδία: μέσω της βαθμιαίας κατάργησης των γραμματικών κανόνων της Ολλανδικής θα επέρχeto, σύμφωνα με τις προσδοκίες του ίδιου επιστήμονα, η γλωσσική συνένωση με τη Γερμανική. Για την περίπτωση της Πολωνίας προτάθηκε, τέλος, να υπονομευθεί η ιστορική συνείδηση του πολωνικού έθνους με την καθιέρωση νέων κανόνων ορθογραφίας.

Αν, όμως, οι παραπάνω συλλήψεις παρέμεναν για πάντα στα αρχεία, δείγματα κι αυτά του ολοκληρωτισμού που κυριάρχησε σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας κατά τη ναζιστική περίοδο, δεν συνέβη το ίδιο και με το μοντέλο γλωσσικής νόρμας της σταλινικής εποχής. Κάτω από συνθήκες στυγνής βίας αναγκάστηκαν λαοί της σοβιετικής Ασίας να απαρνηθούν την ιερή γι' αυτούς γραφή του Κορανίου, την Αραβική, και να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν την Κυριλλική, τον γραφικό κώδικα του «μεγάλου αδελφού», της Ρωσίας. Το σταλινικό μοντέλο γλωσσικής νόρμας εφαρμόζεται, από το 1938 μέχρι τις μέρες μας, στην αυτόνομη σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μολδαβίας, τη γνωστή σε όλους μας Βεσσαραβία που προσαρτήθηκε βίαια στην τσαρική Ρωσία το 1812. Οι κάτοικοι της χώρας αυτής, οι οποίοι, γλωσσικά και ιστορικά αποτελούν οργανικό τμήμα του ρουμανικού έθνους, είναι —σύμφωνα με την επίσημη γλωσσική νόρμα— φορείς της λεγόμενης Μολδαβικής, μιας γλώσσας που δεν διαφέρει από την Ρουμανική παρά ως προς το αλφάβητο (κυριλλικό φυσικά) και τους ρωσισμούς που επιβλήθηκαν άνωθεν στην επίσημη παραλλαγή της.

Οι ακρότητες, οι οποίες, στο όνομα της επίσημης νόρμας, διαπράχθηκαν εις βάρος του γλωσσικού αισθήματος των κατοίκων της πρώην Σοβιετικής αυτής Δημοκρατίας ξεπερνούν κι αυτές ακόμα τις αρχές του Newspeak. Θα παραθέσω ένα μόνο παράδειγμα θεωρητικής τεκμηρίωσης της «μολδαβικής» νόρμας που προέρχεται από κομματικό υποτελή της περιόδου του σταλινικού Proletkult: «Όταν χρησιμοποιεί κανείς μια εξεζητημένη γλώσσα», (διδάσκει ο μολδαβός ακαδημαϊκός Mindicanu) «αυτό σημαίνει ότι ομιλεί την Ρουμανική, άρα είναι εθνικιστής. Όταν όμως μιλά μια παρεφθαρμένη γλώσσα, αποδεικνύει ότι αναγνωρίζει τη Μολδαβική και ότι είναι ένας σοβιετικός, διεθνιστής και σοσιαλιστικός πατριώτης».

Οι λίγες αυτές περιπτώσεις που σταχυολόγησα, μας επιτρέπουν να επισημάνουμε ένα τυπολογικό χαρακτηριστικό της επιτάσσουσας γλωσσικής νόρμας, ότι δηλ. η εξωγλωσσική αυτή κατηγορία αδυνατεί να επιδράσει στη δομική μορφή μιας γλώσσας. Η επέμ-

βασή της γίνεται αισθητή μόνο στο λεξιλόγιο. Πραγματικά, τα σημασιολογικά πεδία που επιδιώκει να εμφυτεύσει στη γλώσσα η αυταρχική εξουσία αντικατοπτρίζουν τη δική της ιδεολογία, βρίσκονται άρα σε αντικειμενική αντινομία με το (ας θυμηθούμε το δίδαγμα του Κοραή) αναπαλλοτρίωτο δίκαιο του υπηκόου να σκέπτεται και να εκφράζεται στις προσωπικές του κατηγορίες. Η γλώσσα της αυταρχικής εξουσίας, η επιτάσσουσα γλωσσική νόρμα, είναι για τον εξουσιαζόμενο μια γλώσσα κενή, τελετουργική που, μπορεί μεν να του επιβληθεί στη δημόσια ζωή του, αλλά μένει έξω από το κατώφλι του σπιτιού του.

Η περίπτωση της γλώσσας, η οποία, από το 1945, καλλιεργείται στη νοτιότερη ομόσπονδη δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας δεν διαφέρει από τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν. Ως ιστορικό και πολιτικό φαινόμενο εντάσσεται τυπολογικά η λεγόμενη «Μακεδονική» στην κατηγορία της επιτάσσουσας γλωσσικής νόρμας. Οι κανόνες, τους οποίους η νόρμα αυτή επιβάλλει υπαγορεύονται από την κρατούσα ιδεολογία του κρατικού αυτού μορφώματος. Τρεις είναι οι παράγοντες που χαρακτηρίζουν την ιδεολογία αυτή:

α) Η προσπάθεια ισοπέδωσης της εθνικής συνείδησης των ετερόγλωσσων υπηκόων της (Βουλγαρόφωνοι, Σερβόφωνοι, Αλβανόφωνοι, Τουρκόφωνοι, Romi (Τσιγγάνοι), Βλαχόφωνοι) διά της επιβολής ενός Newspeak που αντιπροσωπεύει την νέα ιδεολογία της ψευδοεθνικιστικής συσπείρωσης.

β) Η αμυντική εγρήγορση απέναντι στους όμορους ανατολικούς αλλά και βόρειους γείτονες, οι οποίοι είναι σε θέση να ανατρέξουν στις δέλτους της Ιστορίας και να τεκμηριώσουν δικαιώματα τόσο στα εδάφη, όσο και στους υπηκόους της νεότευκτης αυτής δημοκρατίας.

γ) Οι εκπεφρασμένες πλέον βλέψεις σε εδάφη που βρίσκονται νοτιότερα από τα σύνορά της.

Ως γλωσσικό φαινόμενο παρουσιάζει η λεγόμενη «Μακεδονική» μιαν απόλυτη ταυτότητα τόσο ως προς την μορφολογία, όσο και ως προς το συντακτικό με την Βουλγαρική. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως: το οριστικό άρθρο, η αναλυτική σύνταξη, η τροπή και οι χρόνοι των ρημάτων, το διπλό αντικείμενο του ρήματος, οι συζυγίες και οι κλίσεις όπως και το καθημερινό λεξιλόγιο είναι κοινά, τόσο στη Βουλγαρική, όσο και στη γλώσσα της Ακαδημίας των Σκοπίων. Η επίσημη γραμματική της γλώσσας αυτής δεν αποτελεί, συνεπώς, παρά μια διασκευή της αντίστοιχης Βουλγαρικής.

Συνεπώς προς τον τυπολογικό της χαρακτήρα, έχει επιτύχει η κρατική νόρμα των Σκοπίων να επιβάλει λεξιλογικές ενότητες στη χρήση της γλώσσας, διατηρώντας τουρκισμούς και δημιουργώντας νεολογισμούς από την Σερβική, ενώ, παράλληλα, απέβαλε κάθε λέξη που θεώρησε ως βουλγαρική από την επίσημη, τουλάχιστον, γλώσσα.

Αν τώρα, εγκαταλείποντας το ολοκληρωτικό κράτος και τη νόρμα του, πλησιάσουμε τον υπήκοο στην καθημερινή του ζωή, δεν θα βρίσκαμε πιο εύλωτο μάρτυρα από τον γνωστό σε όλους μας ήρωα του μυθιστορήματος του J. Hasek. Ο καλός στρατιώτης Schwejk που, ως ευπειθής υπήκοος του αυτοκράτορα των Αψβούργων χειρίζεται περίτεχνα τον γλωσσικό κώδικα της εξουσίας, τη Γερμανική, στις κάθε είδους συναλλαγές του με τις Αρχές, ενώ τα βράδια στην μιπαρία διασκεδάει τους φίλους του αφηγούμενος ανέκδοτα στη μητρική του γλώσσα, την Τσεχική, μας δείχνει τον βαθμό της αποτελεσματικότητας που έχει η επίσημη νόρμα στην ιδιωτική ζωή του ατόμου.

Στις μέρες μας που, το πολυεθνικό εκείνο κρατικό μόρφωμα που έφερε το όνομα Νοτιοσλαβία (Yugoslavia) σπαράσσει από τον επιθανάτιο ρόγχο της διάλυσης, γίνεται πιο

ζωντανή και κατανοητή η βασική αρχή που διέπει τη δουλειά του ιστορικού: ότι δηλ. κύριο έργο του είναι να περιγράψει το φαινόμενο που μελετά σ' ολόκληρη τη διαχρονική του διάσταση: την αρχή, τη διάρκεια και το τέλος του. Με άλλα λόγια, η σαφής καταγραφή της *ιστορικής περιόδου* αποτελεί την πρώτη σε σπουδαιότητα μέριμνα της ιστορικής επιστήμης.

Η ιστορική περίοδος, λοιπόν, του πολιτειακού φαινομένου «Γιουγκοσλαβία» δεν φαίνεται ότι θα ξεπεράσει τα χρονικά όρια μιας ανθρώπινης ηλικίας, μια και από τη γέννησή του έχουν περάσει 74 μόλις χρόνια: σχηματίζεται το 1918 ως «Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων» και αποκτά το σημερινό του όνομα το 1929.

Στη σύντομη αυτή παρουσίαση θα αναφερθώ σε ένα ιστορικό δεδομένο που σημαδεύει, αφ' ενός, τη γέννηση της γείτονος χώρας και αφ' ετέρου, καταδεικνύει αντικειμενικά πόσο επισφαλής είναι τα επιχειρήματα περί της δήθεν μακεδονικής εθνικής συνείδησης, τα οποία προβάλλονται κατά κόρον στις μέρες μας.

Όταν, λοιπόν, το 1918 σχηματίστηκε το «Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων», παρέμειναν εκτός των βορείων συνόρων του εδάφους, τα οποία κατοικούνταν κατά πλειοψηφία από σλαβόφωνους. Ειδικότερα: στη νοτιότερη επαρχία της Αυστρίας, την Καρινθία, που συνορεύει με το σημερινό ομόσπονδο γιουγκοσλαβικό κρατίδιο της Σλοβενίας, υπερτερούσαν οι κάτοικοι με μητρική γλώσσα την Σλοβενική από εκείνους που μιλούσαν τη Γερμανική. Η σχέση αυτή ήταν, σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία της απογραφής του 1910, 2/3 (ή 68,6%) χρήστες της Σλοβενικής έναντι 1/3 (ή 31,4%) γερμανόφωνων. Η γλωσσική αυτή πλειοψηφία δεν αντικατόπτριζε όμως και την ιδεολογία της εθνικής ταυτότητας των κατοίκων της νότιας αυτής αυστριακής επαρχίας, γιατί, όταν στις 10.10.1920 κλήθηκαν (με ένα ελεύθερο δημοψήφισμα) να αποφασίσουν, αν επιθυμούσαν να παραμείνει η Καρινθία στην επικράτεια της Δημοκρατίας της Αυστρίας ή να ενωθεί με το νεότευκτο κράτος των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων, το αποτέλεσμα ήταν: 59% υπέρ της Αυστρίας και 41% υπέρ της Γιουγκοσλαβίας.

Θα ήθελα, με βάση το αντικειμενικό αυτό δεδομένο, να υπογραμμίσω το γεγονός ότι σχεδόν κάθε δεύτερος αυστριακός υπήκοος της Καρινθίας με μητρική γλώσσα την Σλοβενική αποφάνθηκε κατά το δημοψήφισμα του 1920 ότι η πατρίδα στην οποία ανήκε δεν ήταν το νεότευκτο κράτος των ομογλώσσων του (η μετέπειτα Γιουγκοσλαβία) αλλά η γερμανόφωνη Δημοκρατία της Αυστρίας.

Το ανωτέρω αντικειμενικό δεδομένο μας οδηγεί σε ένα καίριο συμπέρασμα: ότι δηλ. η εθνική συνείδηση του μεμονωμένου πολίτη κατά την πρόσφατη ιστορική περίοδο δεν υπαγορεύεται οπωσδήποτε από την γλωσσική του προέλευση, ή, με άλλα λόγια, η γλωσσική ταυτότητα δεν είναι ταυτόσημη πάντοτε με την εθνική. Αν μεταφέρουμε το συμπέρασμα αυτό (συμπέρασμα που ενισχύεται και από πολλά άλλα παραδείγματα από την πρόσφατη ιστορική περίοδο) στη δική μας πραγματικότητα, θα αντιληφθούμε πληρέστερα πόσο έωλα είναι τα επιχειρήματα εκείνων που (είτε βρίσκονται κοντά στα βόρεια σύνορά μας, είτε πιο μακριά, στη Δύση) «ανακαλύπτουν» καταπιεσμένες εθνικές μειονότητες στον βόρειο ελληνικό χώρο.

Γ'. Η αμυντική στάση των Ελλήνων απέναντι στο «σλαβικό πρόβλημα». Ιστορικά αίτια

Η ιστορική παράδοση, κληρονομιά που έμοιαζε αναπαλλοτρίωτη, δεν είναι πια το προσκεφάλι για τον μακάριο ύπνο των Νεοελλήνων, μια και αμφισβητείται από τους, όπως συνηθίσαμε να τους αποκαλούμε, κάθε λογής «ανθέλληνες» όπου γης. Με την έκ-

πληξη του μέχρι χθες ανυποψίαστου διαπιστώνουμε τον σφετερισμό (λέξη που έχει πια γίνει σύνθημα στον καθημερινό μας λόγο) ονομάτων, τα ονόματα αποτελούν αντικείμενο διεθνών διαπραγματεύσεων, συμβιβαστικών προτάσεων ως προς το περιεχόμενό τους. Συνειδητοποιήσαμε όλοι μας ότι το περιεχόμενο των ονομάτων είναι, σε οικουμενικό επίπεδο, σχετικό, ότι οι παραδείσεις συνθήκες του απόλυτου μονοσήμαντου δεν υπάρχουν πια· τα ονόματα έχουν γίνει «άδεια πουκάμισα» που επενδύουν ξένα σώματα, έννοιες εχθρικές ως προς το δικό μας σύνολο. Για να δανειστούμε, από την κατακλείδα ενός πολύ γνωστού έργου, το παράθεμα από έναν ποιητή του δυτικού Μεσαίωνα: «το ρόδο του παρελθόντος υπάρχει σήμερα μόνον ως προς το όνομα· τα μόνια που μας έχουν απομείνει είναι ονόματα γυμνά» («...nomina nuda tenemus»).

Αναπόφευκτη είναι λοιπόν η πρώτη επισήμανση: η πολυσημία, η διαφορετική ερμηνεία και αντίληψη, αποτελεί το πρωταρχικό δεδομένο μιας διεθνούς συνάντησης, στην οποία οι διαλεγόμενοι εγκαταλείπουν προς ώρας τον πάτριο ομφαλό της γης για να ακούσουν πιο νηφάλιοι το νέο επιχείρημα.

Η δεύτερη επισήμανση, αναγκαία και αυτή ύστερα από την αντίληψη που φαίνεται να είναι διάχυτη κατά τους τελευταίους ιδιαίτερα μήνες: Στις μέρες μας, όταν το όριο που ξεχωρίζει τον επιστημονικό από τον πολιτικό λόγο γίνεται όλο και πιο δυσδιάκριτο, η αναδρομή στο ιστορικό μας παρελθόν παίρνει πολλές φορές τον χαρακτήρα της τελετουργικής επίκλησης, όπου η επιλεκτική παρουσίαση των δεδομένων χρησιμεύει πολλές φορές ως πρόσχημα για την αφύπνιση της συλλογικής φοβίας ή για την συντήρηση των στερεοτύπων εκείνων που κρατούν σε ενάργεια μια ψευδή ιστορική συνείδηση.

Σε μέρες λοιπόν σύγχυσης, όταν, όχι χωρίς δόλο, οι ετικέτες δεν αποδίδουν το πραγματικό περιεχόμενο, η επαναδιατύπωση της ορολογίας καθίσταται απαραίτητη.

Μια τρίτη καίρια επισήμανση: Η ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία, η μεσαιωνική ιστορία της Δυτ. Ευρώπης, η σλαβολογία, επιστήμες που έχουν, όπως είναι φυσικό, βαθιές τις ρίζες στην ακαδημαϊκή παράδοση της Ευρώπης, δεν καλλιεργούνται συστηματικά στην Ελλάδα.

Δεν είναι ίσως του παρόντος να αναζητήσουμε τα αίτια για την ύπαρξη αυτών των άγραφων σελίδων στην ακαδημαϊκή μας ιστορία, θα πρέπει ωστόσο, επιγραμματικά, να τονίσουμε ότι δύο είναι οι λόγοι που οδήγησαν την νεοελληνική έρευνα (τόσο την ιστοριογραφία όσο και την ιστορική γλωσσολογία) σε μιαν εσωστρεφή θεώρηση του παρελθόντος, θεώρηση η οποία έχει τον αντίκτυπό της στο ευρύτερο κοινωνικό μας σύνολο με διαστάσεις ιδιαίτερα ανησυχητικές στις μέρες μας. Ο γνωστός σε όλους μας Jakob Philipp Fallmerayer κληροδότησε στην επιστήμη ενός νέου κράτους που εμάχετο να εδραιώσει την υπόστασή του στην μεταναπολεόντειο Ευρώπη ένα αμυντικό σύνδρομο, οι συνέπειες του οποίου είναι ακόμα ορατές στην αντιρρητική εν γένει τάση της ερευνητικής μας προσπάθειας.

Ο δεύτερος λόγος συναρτάται άμεσα από την στάση των βορείων μας γειτόνων, οι οποίοι εδώ και έναν και πλέον αιώνα δεν περιορίστηκαν απλώς στο ακαδημαϊκό έργο χαλκεύοντας τις ελληνικές πηγές και την ελληνική ιστορία αλλά απέδειξαν έμπρακτα δυο φορές κατά το πρόσφατο παρελθόν ότι είναι ικανοί να προχωρήσουν μέχρι την φυσική εξόντωση του ελληνικού πληθυσμού της βόρειας αυτής περιοχής της επικράτειάς μας αλλά και να εξαφανίσουν τους πνευματικούς του θησαυρούς. Οι συλημένες από τα πανάρχαια χριστιανικά κειμήλια και μεσαιωνικά ελληνικά χειρόγραφα μονές του Προδρόμου και της Εικοσιφοινίσσης στην Α. Μακεδονία παραμένουν αψευδείς μάρτυρες και καθιστούν κάθε περαιτέρω ιστοριογραφική απόπειρα περιττή.

Οι δυο, λοιπόν, αυτοί παράγοντες (το σύνδρομο του Fallmeraijer και οι διαθέσεις των γειτόνων) αποτελούν και το ιστορικό αίτιο της μέχρι σήμερα απροθυμίας των Ελλήνων ερευνητών να εγκύψουν στην μελέτη του σλαβικού κόσμου.

Τελειώνοντας, θα τολμήσω να συμπυκνώσω τη σοδειά που απέκομισα από τα 25 αυτά χρόνια που ενδιατρίβω στον κόσμο των Σλάβων διατυπώνοντας ορισμένες σκέψεις (ας τις ονομάσουμε υπόθεση εργασίας) που απευθύνονται μάλλον στον ευρωπαϊκό παρά στον εθνικό «κοινό νου».

Οι εθνογενετικές διεργασίες που αρχίζουν να εκτυλίσσονται όταν, τον 6ο αι., τα σλαβικά φύλα εγκαταλείπουν την αρχική τους κοιτίδα την Ουκρανία και κατά κύματα πλημμυρίζουν τον κεντρικό τον βόρειο και τον νοτιοανατολικό χώρο της ηπείρου μας, αποτελούν, αναμφίβολα, ένα αντικειμενικό δεδομένο με διαχρονικές και πανευρωπαϊκές συνέπειες: γηγενή εθνολογικά στοιχεία (θρακικά και ιλλυρικά φύλα) θα αφομοιωθούν από τους επήλυδες και θα επιβιώσουν, διατηρώντας στοιχεία της αρχικής τους γλωσσικής ταυτότητας, υπό τη μορφή των νέων εθνών που θα γεννηθούν αργότερα, των Βλάχων και των Ρουμάνων, η εμφάνιση των οποίων αρχίζει να καταγράφεται στις πηγές από τα τέλη του 10ου και τα τέλη του 11ου αιώνα αντίστοιχα. Τα σλαβικά φύλα, τα οποία εγκαθίστανται στις νέες τους πατρίδες θα αποτελέσουν, από την άλλη πλευρά, τον πυρήνα των επί μέρους σλαβικών εθνών, όπως τα γνωρίζουμε σήμερα. Μια άλλη σημαντική, όμως, έκφανση του φαινομένου στο οποίο αναφερόμαστε σήμερα αποτελεί και η μακράιωνη συμβίωση των σλαβικών φύλων με γηγενή στοιχεία (τον γερμανόφωνο κόσμο στο Βορρά και τους ελληνόφωνους στο Νότο), διεργασία, η οποία θα έχει, όπως διαπιστώνει κάθε αντικειμενικός παρατηρητής, ως έκβαση την αφομοίωση των Σλάβων με τις γνωστές στις μέρες μας συνέπειες (ύπαρξη σλαβικών τοπωνυμίων στην Γερμανία και στην Ελλάδα, επιβίωση περιορισμένων γλωσσικών νησίδων της Σλαβικής μέσα στο ετερόγλωσσο περιβάλλον).

Η εθνολογική αφομοίωση, η εθνογένεση, η συμβίωση συνιστούν, αναμφίβολα τις σπουδαιότερες και θα έλεγα, τις θεαματικότερες εκφάνσεις της καθοριστικής αυτής για ένα μεγάλο μέρος του ευρωπαϊκού χώρου ιστορικής διεργασίας. Υπάρχει, ωστόσο, και η πλευρά του ιστορικού αυτού φαινομένου που παραμένει αθέατη, και τούτο είτε από δική μας ολιγωρία είτε από την τάση των ξένων ερευνητών να παραβλέπουν την άσβεστη ιστορική συνέχεια που δεν έπαψε ποτέ να αργοφέγγει από τα ταπεινά καντήλια της καθ' ημάς Ανατολής, του Βυζαντίου. Δεν θα αναφερθώ εδώ στην αφηρημένη, την υπερβατική εκείνη έννοια του ελληνισμού, η οποία τόσο συχνά στις μέρες μας γίνεται αντικείμενο επίκλησης στους πανηγυρικούς λόγους, αλλά στην ελληνική συνέχεια που διατηρείται, ακόμη και σε χρόνους χαλεπούς, αδιάλειπτη στον μεσαιωνικό ελλαδικό χώρο, για να μεταλαμπαδευθεί αργότερα στην Εσπερία αλλά και σε ολόκληρο τον σλαβικό κόσμο και να αποτελέσει κτήμα της πανευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ας θυμηθούμε ένα μικρό μόνο δείγμα από τον ελλαδικό μικρόκοσμο του 9ου αιώνα, αιώνα σκοτεινού όπως τον θέλουν πολλοί νεότεροι ερευνητές, αιώνα, όπως διατείνονται οι συνεχιστές του Fallmeraijer, κατά τον οποίο η θάλασσα των σλάβων εποίκων είχε εξαφανίσει τους γραικούς γηγενείς του χώρου μας. Σε μια γωνιά του ελλαδικού χώρου, την Πάτρα, που περιβάλλεται από κόμες αμφίμεικτες γραικών και σλαβόφωνων υπηκόων του βυζαντινού αυτοκράτορα (αντικειμενική καθημερινότητα που μας παραδίδει ο εσπεμμένος ιστορικός Κων/νος Πορφυρογέννητος), θα γεννηθεί ο σοφός φιλόλογος Αρέθας, ο αρχιεπίσκοπος Καισαρείας στον οποίο, μεταξύ άλλων πολλών, οφείλει η πανευρωπαϊκή

επιστήμη τη διάσωση της χειρόγραφης παράδοσης της Ευκλείδειου θεωρίας. Βλαστός από μιαν άλλη γωνιά του ελλαδικού χώρου, ετούτην εδώ την πόλη, η οποία (όπως παραδίδει Θεσσαλονικέας ιστορικός των αρχών του 10ου αι.) συμβιώνει σε «θαυμάσια ειρήνη» με τους σλάβους γεωργούς των περιχώρων της, είναι ένας συμμαθητής του Αρέθα (κοινός τους δάσκαλος ο πανεπιστήμων Λέων ο Μαθηματικός) ο κατά κόσμον Κωνσταντίνος ο Φιλόσοφος, ο Άγιος Κύριλλος. Ο Έλληνας αυτός εκφραστής της σοφής μακροθυμίας της καθ' ημάς Ανατολής, του πνεύματος της ορθόδοξης οικονομίας είναι ο εμπνευστής μιας αληθινής πολιτιστικής επανάστασης. Χάρη στην πρωτοπόρο για τον μεσαιωνικό άνθρωπο σύλληψή του, ότι ο γραφικός κώδικας, το αλφάβητο μπορεί να συμβολίζει και φωνήματα, τους φθόγγους της ανθρώπινης λαλιάς, επινοεί τη σλαβική γραφή, το όργανο που θα οδηγήσει έναν ολόκληρο κόσμο από το στάδιο του προφορικού στον γραπτό πολιτισμό.

Η ελληνική συνέχεια, η καθοριστική για την πολιτιστική έκφραση της Ευρώπης συμβολή των βυζαντινών μας προγόνων, ας είναι η αχτίδα αισιοδοξίας μέσα στην τρέχουσα περίοδο σύγχυσης για εμάς και ας υπενθυμίσει στους εταίρους μας την ευεργετική παρουσία του μεσαιωνικού Ελληνισμού στον ευρωπαϊκό χώρο.